

Een reglement voor de poortwachters van Herk-de-Stad, 1738

In het Ancien Régime, en tot in de negentiende eeuw, was het centrum van Herk-de-Stad met een aarden wal omringd. Op de wal stond naar verluidt ooit een muur, en voor de wal liep een gracht. Drie poorten, voorzien van een brug over de stadsgracht en van een poortgebouw, gaven toegang tot de stad. Bij elke poort was, zeker in de achttiende eeuw, een poortwachter aangesteld. Als vergoeding voor zijn diensten mocht hij gebruik maken van een kleine stadswoning bij zijn poort.

Op 10 maart 1738 werden de poortwachters van Herk-de-Stad bij de stadsmagistraat geroepen om er een eed van trouw aan de stad af te leggen, en om hen te herinneren aan hun taken en aan de wijze waarop zij die moesten uitvoeren¹. Een verslag van hun eedaflegging werd geregistreerd in het besluitenregister van de stadsmagistraat. Omdat dit verslag een bijzonder helder overzicht geeft van de taken van de Herker poortwachters, wordt het bij deze bijdrage afgedrukt.

Blijkens deze tekst stonden de poorten die nu respectievelijk de Diestse, de Hasseltse en de Sint-Truiderpoort genoemd worden, in 1738 respectievelijk bekend als de Halense poort, de Driespoort en de Oppumse poort. De poortwachters waren Guiliam Nast in de Halense poort, Jan Pelsers in de Driespoort en Willem Thielens in de Oppumse poort. De stadsmagistraat werd vertegenwoordigd door de beide burgemeesters van het jaar 1737-1738: Joannes Donceel en Francis Liefsoons. Voorts waren ook de schout en de schepenen Kips, Maris en Cuepers bij de eedaflegging aanwezig.

De wachters moesten beloven in de toekomst op alles wat er bij hun poort voorviel en op ieder die er langs kwam goede achte en toesighte te nemen. In de zomer moesten zij vroeg uit de veren, want al om vier uur in de ochtend moesten de poorten geopend worden. Tot tien uur 's avonds kon men dan vrij in en uit de stad². In het winterseizoen mochten de poortwachters twee uren langer slapen: de poorten hoefden dan immers pas om zes uur geopend te worden, en 's avonds moest de stad al om acht uur weer afgesloten worden. Buiten deze vastgestelde openingsuren mochten de poortwachters geen vreemdelingen meer in of uit de stad laten, indien niet de schout en de burgemeesters daar vooraf toelating voor gegeven hadden.

's Morgens vroeg, na het openen van de poorten, en 's avonds laat, kort voor het sluiten van de poorten, was speciale waakzaamheid geboden. Wellicht had de ervaring de stadsbestuurders geleerd dat personen die haudt, graenen ende coolen oft andersints der goeder borgen in henne hoven, landen ende weijden bestelen, precies van die momenten gebruik maakten om de stad binnen te komen of haar weer te ontvluchten. Mochten de poortwachters vaststellen dat verdachte personen in of uit de stad wilden, dan zouden zij de schout en de burgemeesters daar onverwijld van op de hoogte moeten brengen.

Het overzicht van de taken van de poortwachters wordt afgesloten met een heikel punt. Blijkbaar was het ooit voorgevallen dat de plaatselijke jeugd van de poortgebouwen of de poortwachterhuisjes gebruik maakte om zich aan het oog van hun ouders en van de stedelijke overheid te onttrekken en er met speelkaarten of anderszins te gokken. Daarom werd de wachtposten op het hart gedrukt in hen logement egheene onbehoorlijke conversatie der jonckheijt van tuijschen ende ruijschen bij nachte oft andere ongeregeltheden toe [te] laeten. Op dit laatste zou bijzonder streng toegezien worden. Wie dit soort losbandigheden toch zou toelaten mocht meteen zijn biezen pakken: hij zou zonder pardon geprivéert worden van zijn wooninghe ende uijtter poorten moeten vertrecken.

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, Stadsarchief van Herk-de-Stad, nr. 8, f° 41 v°.

In speciaele vergaederinghe van den raede gehauden den 10en meert 1738, present den heer scholtus Nicolai, die heeren Joannes Donceel ende Francis Liefsoons, regerende borge-meesters, Joannes Kips, Joannes Maris ende Cornelis Cuepers, schepenen.

Eedt van portiers.

Ten selven comparerende voor mijn heeren voorss. Guiliam Nast, portier gestelt in die Haelensche poorte, Jan Pelsers, portier gestelt in stadts huijsken aen die Driesche poorte, ende Willem Thielens in die Oppumsche porte, hebben soo fsaemen als ieder van die selve int besonder den eede van trauwen gedaen van op alles goede achte ende toesighte te nemen, ende niemanden vremps, gheen kennisse doende, bij nacht oft ontijden uijtt oft inne te laeten, ten sij bij speciaal consent van scholtus ende borgemeesters, stadtspoorten op haeren gewoonelijcken tijdt, te weten des somers smorghens ten vier uren ende des savonts ten thien uren, ende des winters tijdt smorghens ten ses uren ende des avonts ten acht uren behoorlijck te openen ende te sluijten, oock bij hen te advigileren op die gheene smorgens vroegh ende avonts spaede haudt, graenen ende coolen oft andersints der goeder borgen in henne hoven, landen ende weijden bestelen, en sulx siende oft bevindende die selve sonder dissimulatie terstonts aen scholtus ende borgemeesters aendraghen, insgelijcx woordt hen sereuselijck verboden van sulx te doen, als oock dat sij in hen logement egheene onbehoorlijcke conversatie der jonckheijt van tuijschen ende ruijschen bij nachte oft andere ongeregeltheden sullen toelaeten, welcke des weg-hens sullen ervonden woorden het een oft ander te permitteren ofte doen, sullen aenstonts geprivéert sijn van henne wooninghe ende uijtter poorten moeten vertrecken.

Rombout Nijsen
Rijksarchief
Bampslaan 4
3500 Hasselt

¹ In 1760 werd een gelijklopende eed afgelegd door de toenmalige poortwachters Jaspert Boelen, Jacobus Modders en Peeter Thielens: Rijksarchief Hasselt, Stadsarchief van Herk-de-Stad, nr. 8, f° 265 r°.

² Volgens een aantekening van 3 juli 1756 in het besluitenregister van de stadsmagistraat, liep het zomerseizoen voor de poortwachters tot en met de feestdag van Sint-Bavo (1 oktober). Er wordt niet opgegeven wanneer het zomerseizoen begon: Rijksarchief Hasselt, Stadsarchief van Herk-de-Stad, nr. 8, f° 251 r°.